

СЛУЧАЈ *WOHNLICH*: ЕЛЕМЕНТИ СТРУКТУРЕ ИСТРАЖИВАЊА КРОЗ ПРОЈЕКАТ И МЕТОД ПРЕВОЂЕЊА**

CASE *WOHNLICH*: THE STRUCTURAL
ELEMENTS OF RESEARCH BY DESIGN
AND THE METHOD OF TRANSLATION

Апстракт

Овај рад има за циљ да истражи елементе структуре који се јављају у савременом архитектонском пројекту, као и да формулише методолошки поступак којим се граде њихове међусобне везе, узимајући за предмет рада пројекат *wohlich* – пројекат представљања српске националне селекције на 11. Међународном бијеналу архитектуре у Венецији, 2008.

Кључне речи: истраживање кроз пројекат, елементи структуре, методологија пројекта, превођење, 11. Међународно бијенале архитектуре у Венецију

Увод

Истраживање кроз пројекат, савремени облик архитектонског пројектовања, у себи интегрише традиционалне и нове елементе савремене пројектантске праксе, и подразумева постојање теоретског оквира у коме се истраживање одвија. Пројекат *wohlich* – пројекат представљања српске националне селекције на 11. Међународном бијеналу архитектуре у Венецији специфичан је случај и у пројектантском и у истраживачком смислу.

С једне стране, ради се о пројектовању архитектуре „с’оне стране грађења“, а са друге стране о иновативном поступку у коме учествује велика разнолика група архитеката која дели интерес за истраживање.

Abstract

This paper aims to investigate the structural elements of contemporary architectural research by design process, as well as to formulate a methodological procedure appropriated to generate their liaisons, focusing on study of project *wohlich* – designed for 11. International Architecture Exhibition in Venice, 2008.

Key words: *research by design, structural elements, design methodology, translation, 11. International Architecture Exhibition in Venice*

То овај пројекат сврстава у материјал који је погодан за спровођење студије структуралне и медотолошке анализе, са циљем да се утврде елементи структуре којим се гради истраживање кроз пројекат, као и да се илуструју његове методолошке карактеристике.

ЕЛЕМЕНТ 1

задатак: формулација приступа

Out There: Architecture Beyond Building¹
Il faut cultiver notre jardin²

Тема Бијенала формулише се насловом и пратећим текстом - коментаром³ који, као објашњење теме, даје куратор Бијенала. У извесном смислу, то се може поредити са пројектним задатком, којим почиње сваки класично схваћен архитектонски пројекат. Уз једну малу разлику – пројектни задатак подразумева и постојање обавезних формалних, задатих елемената, унапред дефинисаних носилаца претпостављеног решења. У суштини – задатак може да буде задат тек онда када је обрис решења у назнакама већ искуствено познат.⁴

У овом случају, пројектни задатак – или задати тематски оквир Бијенала претпоставља да се простор за рад на задатку налази изван формално схваћених, или ако се хоће, фор-

* мр Татјана Стратимировић, арх. Универзитет у Београду – Архитектонски факултет
Булевар краља Александра 73, 2. спрат
11000 Београд
Тел. бр.: 011 3225 254, Факс: 011 3370 193
E-mail: profic@afrodita.rcub.bg.ac.yu

малистичких оквира, које архитектура као дисциплина у себи недвосмислено негује. Излаз, излажење или излазак из тих оквира се може препознати у форми у којој је дат текст којим се објашњава задатак, формулисан као збир цртица – фрагмената личних асоцијација на тему.

Инструмент за први корак, кретање, или премотавање, којим се из задатог тематског оквира излази, и истовремено у њега измењено враћа, у поступку истраживања кроз пројекат, је онај који се, у суштини потпуно интуитивно, мора сваки пут, за сваки пројекат, изнова конструисати. У овом случају, претпостављено је следеће: ако се задатак може тумачити као задавање са знаком питања, онда је питање: Како гласи питање?

А питање би, на заиста најопштијој равни, могло да гласи: Шта то може бити архитектура?

Модел који је у овом случају истраживан базира се на претпоставци мноштва као логичног приступа задатку. Могућа многострукост, вишеструкост, па и свеобухватност, перцепције задатка (проблема, питања) најпре је отворила приступ његовим формалним одредницама. Односно, ако питање може да гласи – шта то све може бити архитектура, одговор би у овом случају могао да гласи – архитектура може бити све. Али, да ли је то и тачно?

Само у случају ако успемо да изаберемо одговарајућу (тачну) форму спознаје овог става.

Тако да би питање у ствари морало да гласи: У ком облику архитектура може бити све?

ЕЛЕМЕНТ 2

знак питања, утврђивање терминологије

Интересантно, али одговор на овако интонирани питање најпре проналази своју језичку форму, са изразито снажним (визуелним) асоцијативним елементом – архитектура - у форми предела – може бити све. Или пејзажа? Or landscape? Land-e'scape?

Занимљиво је да је моменат у коме је донета одлука да се архитектура прогласи, или изједначи са пределом, моменат у коме је терминолошко – језички сплет мање или више (не) јасних значења постао чисто формална одредница целокупног пројекта. Потреба за нејасним (не-одређеним, не-директним) односом према „решењу“ задатка, а која је произашла и из начина задавања самог задатка, у овом случају означена је као легитимна платформа

на којој се даље градио поступак доношења одлука у долазећим фазама истраживања кроз пројекат.

У реду, али следеће питање у себи је већ морало да садржи и чисто програмску одредницу – ако се договоримо да архитектура јесте (многоструки, свеобухватни) предео – какав је онда тај предео? Настањив? Сигурно, па архитектура је у питању.

И, имајући у виду званични репрезентативни контекст Бијенала – да ли је он национални? И, још једном имајући у виду контекст Бијенала, овај пут као великог јавног простора, да је тај предео – приватни?

Можда и то.

Дакле, ако смо прихватили становање као начин бивствовања на свету⁵, можда би смо могли да покушамо да пронађемо одговарајући назив за тај предео.

Питање именовања, или номенклатуре, поставило се као закључни медијатор између изабране форме и кључа за избор садржаја. Дискусија у истраживању иницијалне радне групе се кретала између три термина (*un*) *heimlich*, *...e'scape* или *world of...?* Разумљиво, преводиво, или ипак не?

Можда, ипак, не.

Превођење је, као метод увезивања елемената структуре истраживања кроз пројекат у целину, у овом моменту остварило своју пуну функционалну одредницу, која кроз форму буквалне не-могућности јасног и разумљивог превода из-у, постаје базични инструмент истраживања. Померајем од извесне могућности решења, ка очитој неизвесности тумачења освојен је простор за програмску формализацију решења. Илустративно: ако одговор није 1, 2 или 3, можда је, истовремено, 1-2-3? Терминолошки излаз ископан је у речнику, кроз сурогатни термин *wohlich*, који је, изгледа због делимичне запостављености, недовољно јасан и у матичном говорном подручју. Са друге стране, сасвим сигурно, нема своје порекло у словенским језицима, што га чини изузетно провокативним, у сваком смислу. Додатно, несумњиве амбијенталне везе које прожимају корене савремене културе становања Србије са тангентним централноевропским подручјима (Аустро-Угарска),⁶ додају консолидујућу животну тежину шире регионалне стварности, иначе флуидно-плутајућем значењу идеје архитектуре као свеобухватног пејзажа.

ЕЛЕМЕНТ 3 слика и форматизовање

Међутим, медиј архитектонског пројекта неминовно подразумева употребу традиционалних медија за трансфер идеје, као што је, на пример, (штампана) слика. Проблем је даље постављен овако - ако је задато мноштво, или многострукост задатка, послужило као „окидач“ за перцепцију архитектуре као предела, а перцепција предела као одскачна даска за језичко форматирање идеје кроз термин *wohnlich*, како онда целу ствар превести, преbacити (транспоновати) у традиционални (штампани) медиј, дефинисан, на пример, чисто нумерички-димензионално: 4 паноа, вертикално постављена, димензија 50x70 cm? Трик се састоји у заобилажењу задатог форматизовања, као а-приори задатог, не-померљивог (али по хијерархији објективно мање важног) оквирног формалног елемента, са једне стране, и преbacивању (превођењу) језичке концепцијске одреднице у свој визуелно-значењски, по могућству иконички, пар.

Идемо редом, прво ово друго. Важно је приметити да се језичко и визуелно форматирање идеје нису одиграли у сукцесивном следу, већ симултано, са сталним преbacивањем тежишта из једног домена у други. Истовремено са тражењем термилошке одреднице идеје, истраживање је вршено и у зони културно условљених сећања на заједничке пра-слике, које у себи тежњу за чувањем осећања домаће топлине и пријатне заштићености, као емотивног садржаја, како опште, тако и појединачне представе о становању, на трагу става да се не може много погрешити ако се та и таква представа „преведе“ у неку од икона домаћег живота која у себи садржи идеју пејзажа. У преводу је изабран ћилим, материјални симбол широко прихваћен (у српској националној култури,) који како у иконичком, тако и у визуелно формалном смислу поседује несумњив општи потенцијал за трансфер идеје о настањивом, или настањеном (макар и потпуно приватном) пејзажу. Када се у формат приказивања уведе и просторни оквир који је одређен у самој материјалној грађевини „Павиљон Србија“ (Југославија), историјско-архитектонске везе представљања Србије на великим светским изложбама се само намеће.

Ћилимом, као сликом од слика, у визуелном пољу је заокружена концепцијска целина истраживања кроз пројекат.

ЕЛЕМЕНТ 4 програмска текстура - медиј изражавања

Још једна чињеница - претпоставка пре-плитања мноштва, у форми ћилима истканог од мноштва појединачних слика (архитектуре) у директној је спрези и са бројем истраживача који су иницијално учествовали на пројекту. Као једна врсте пејзажа културног ткања, прикупљени су, у разним доменима архитектонског изражавања, радови из зоне генерације српских архитеката који су, у најгорем случају, у својим раним '30-тим. Програмски део изложбе посвећен је прикупљању и систематизацији ове обимне грађе, и коначно, изложбеној селекцији.

Контролну потку програмске текстуре чини 5 категорија у којима се радови појављују, док је живот мултимедијског садржаја изложбе, испоставило се, могућ само у дигиталној форми. Превођење структуре садржаја изложбе у измишљени дигитални ћилим, као контролисани методски поступак, додаје пуноћу замишљених националних боја истканом програмском материјалу.

Пратећи програмски материјал, као баланс (или баласт) сваке изложбе, представља и њен каталог. Да ли је, и на који начин, каталог форма архивирања изложбе и/или форма њене промоције? Монографија? Или је, имајући у виду формално архитектонски контекст истраживања кроз пројекат, каталог програмски комплет изложбе, нека врста манифеста? Архивирање садржаја изложбе, као и пописивање свих ауторских, организационих и техничких чињеница везаних за реализацију пројекта, је интегрални информативни део сваког каталога, уз приказ свих изложених радова.

Дигитални медиј у коме су настали сви изложени радови условио начин њихове презентације у каталогу, без повратне трансформације идеје истраживања кроз пројекте могао добити своју аналогну (штампану) форму, и због тога је у каталогу задржан у својом оригиналном медију. Са друге стране, обавеза употребе традиционално прихваћене форме каталога у штампаном медију понудила је нови медијски простор за истраживање кроз пројекат – простор текста. Укупна раслојеност програмске текстуре, преведена је у структуру програмског текста који се пласира у каталогу. Додатно, обавезна (и обавезујућа) вишејезичност текста у повратној је спрези са самим методом који је

изграђен истраживањем кроз пројекат. Форма каталога, као књиге за понети, преводи се у нераскошан, непретенциозан предмет, кога пре свега одликује лакоћа.

ЕЛЕМЕНТ 5

тврда материја + физички простор

Лакоћа папира и ефемерност дигиталног стоје у оштром контрасту са елементима тврде материје поставке и физичким простором павиљона у коме се изложба одиграва. Превођење концепта излагања отежано је, и скоро у потпуности успорено инерцијом материјалне стварности, коју осим поменуте поставке у простору павиљона чине и бројне организационо-техничке отежавајуће околности. Управо те околности доминирају у овој

зони рада и представљају интегрални део истраживања кроз пројекат. Како је замишљени оквир овог рада премали да прими и ово чињенично поље, овај целокупни домен истраживања кроз пројекат остављамо за неку другу прилику.

Успостављање релација између терминолошко-визуелних појмова *wohlich* + пејзаж изведено је на специфичан начин. Превођење се догодило на мало очекиваном месту – у схватању идеје самог пројектовања које нуди модел рада на пројекту као традиционалном медију који подразумевају израду планова, цртежа или размерних модела. Уместо да се материјални простор на одговарајући начин технички испројектује, он је напосто употребљен. Из више разлога.

Ипак, основни разлог је евидентан – то произилази из самог термина *wohlich*, као места пре свега стамбене употребе, што у овом случају садржи и једну номадску карактеристику. Прекривање пода (павиљона) теписима - ћилимима гест је који је преведен из замисли (национално) настањеног (приватног) пејзажа. Простор собе - павиљона постављен је као место удобности, узимајући у обзир и целокупан контекст излагања у Ђардинима, као места велике јавне изложбе и рубног места парка-баште, зелене оазе у изразито компактном ткиву изузетног града Венеције.

Типолошка латерална затвореност простора павиљона иде на руку намери да се прекривање пода ћилимом употреби и у дигиталној и материјалној сфери. Свођењем фасцинације дигиталним на тачкасто место изабраног погледа отворен је дигитални прозор у соби – у облику минималног технолошког носача дигиталног медија, анкераног за своју материјалну рефлексију

Место лепоте дешава се у скривености дигиталних слика и скривитости атмосфере, као и непатвореној природности употребљених материјала – дрвета, памука, коже.

И, алудирајући на инсталацију „Тко се боји вука још у дигиталној ери“ – архитектура: склониште или медијум⁷, дајемо коментар: Архитектура, и склониште и медијум.

Appendix критика и простор за избор

*In the Polish pavilion, the Jury found a remarkable mix of wit, technology and intelligent speculation gathered to produce a polemic about the probable life-cycle of buildings in the context of the current problems facing cities, particularly those outside of first world economies. Hovering between art and architectural manifesto, the pavilion stimulated the imagination and interpretation of the jury members in a variety of different directions. Thus it best rose to the difficult challenge of responding to the spirit of the theme of the Biennale while evidencing an intimate loyalty to the nation it represents.*⁸

*У овом раду изложен је део резултата истраживања на пројекту "Истраживачко-едукативни процес и методологија истраживања трансформације града у контексту транзиције и у процесима глобализације и европских интеграција: урбани портрет Београда" (НИП 164003Д), који у периоду 2008-2010. године финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

- 1 Задата тема 11. Међународне изложбе архитектуре у Венецији 2008.
<http://www.labiennale.org/en/architecture/exhibition/en/62180.html>
- 2 Волтеров Кандид, према речима Арона Бетског, куратора 11. Међународне изложбе архитектуре у Венецији 2008.
<http://www.labiennale.org/en/news/architecture/en/80212.2.html>
- 3 Правило оваквих смотри је да куратор износи тему Бијенала, и даје текст образложења, или ближег појашњења теме. Интегрална верзија текста може се пронаћи на адреси <http://www.labiennale.org/en/architecture/exhibition/en/62180.html>
- 4 Погледати В. Миленковић, „Проблем проблема“, како је наведено у каталогу изложбе (Татјана Стратимировић, ур.), „*Wohlich*. XI Међународна изложба архитектуре, Венеција 2008. Павиљон Републике Србије“ Београд: Министарство културе Републике Србије, 2008., р. 22
- 5 М. Heidegger, "Building Dwelling Thinking," in *Basic Writings*, NY: Harper and Row, 1977.
- 6 Погледати Љ. Благојевић, ур., „*Wohlich*: једна приватна географија“, у каталогу изложбе (Татјана Стратимировић, ур.), „*Wohlich*. XI Међународна изложба архитектуре, Венеција 2008. Павиљон Републике Србије“ Београд: Министарство културе Републике Србије, 2008., р4
- 7 Архитектонски студио Пенезић и Рогина, инсталација у оквиру селекције по позиву, каталог Бијенала (Ph. Jodidio, ed.) "Out There. Architecture Beyond Building. Volume 1. Installations.", Venice: Marsilio, 2008., р. 128.
- 8 Златни лав за најбоље национално учешће додељен је пољском павиљону за пројекат Hotel Polonia, <http://www.labiennale.org/en/news/architecture/en/80275.1.html>